

HAFIZ SEJJID ZENUNOVIĆ (1875 - 1932)

80 godina od preseljenja na ahiret

Mirsad ARNAUTALIĆ

Sažetak

Navršilo se punih 80 godina od kako je na ahiret preselio jedan od velikih alima. Naime, riječ je o hafizu Sejjdu Zenunoviću, rodom iz Koraja. Iako nije proživio lagan, niti dug život, hafiz je ostavio neizbrisiv trag poslije sebe i to na više polja. Ono što je na prvom mjestu i nezaobilazno jeste njegov prijevod Kur'ana a.š. na bosanski jezik, koji je jedan od rijetkih. Iako nije sačuvan i objavljen u cjelosti, postoji sasvim dovoljno materijala da bi se mogao izučavati stil i način hafizovog prevođenja, kao i uvid u hafizovo, mogli bismo kazati, odlično poznavanje arapskog jezika. Hafiz se bavio pisanjem i drugih djela, kao i pisanjem poezije. Ono što je također nezaobilazno jeste i originalni mevlud kojega je napisao ovaj veliki alim svoga vremena, a među alhamijado mevludima, poema Sejjida Zenunovića je najoriginalnija. Stoga, svojim djelima i radom, ovaj veliki alim nam je ostavio u amanet obavezu izučavanja i sjećanja, kako na njega samoga, tako i na njegova djela.

Ključne riječi: Hafiz Sejjid Zenunović, Koraj, prijevod, Kur'an a.š., mevlud, alhamijado.

Život i djelo

Hafiz Sejjid Zenunović se rodio 1875. godine. Rastao je i obrazovao se u pitomom mjestu Koraju, smještenom podno planine Majevice, a koje je prema narodnom kazivanju dobilo ime još u doba sultana Mehmeda Fatiha, koga je po dolasku u taj kraj očarala prirodna ljepota i sam sultan Mehmed Fatih ga je usporedio s džennetom, kazavši: „Mjesto je K(a)ORAJ!“² U vrijeme hafiza Koraj je imao tri džamije³ i mahale, sa medresom zvanom Igrišće, ruždijom i kiraethanom (čitaonicom).

Obrazovao se pred svojim ocem koji je bio muderris medrese Igrišće i koji je ujedno bio imam Atik (Stare) džamije u Koraju. Također, pred svojim ocem uspješno je završio i hifz u svojoj dvadesetoj godini. Prema kazivanju Abdulgaffara, Hafizovog sina, njihova porodica je doselila iz Spreče prije nekih 300 godina i on je peto koljeno kako su se tu nastanili i svi su bili imami Atik–džamije.⁴

Kada je na ahiret preselio hafizov otac 1919. godine, on se vraća u Koraj gdje preuzima mjesto imama. Do tada, u periodu od 1912. do 1919. godine, bio je imam, hatib i muallim u Trnovi kod Bijeljine.

Hafiz Sejjid je imao sedmero djece i to tri sina i četiri kćerke i s obzirom na tadašnje uslove za život, može se kazati da je teško živio. Hafiz je na ahiret preselio sa 57 godine i to 1932. godine i ukopan je u haremu Atik–džamije.

O kazivanju o samoj ličnosti hafiza Sejjida Zenunovića možda su najmjerodavnije same

1 Hafiz Sejjid Zenunović se u svom pisanom djelu prijevođa Kur'ana a.š. potpisuje kao Sejjid, a ne Se'id. Mi smo se opredijelili da ga tako i potpisujemo iako u njegovom pečatu stoji Se'id. Prateći značenje prvog imena i riječi iz koje je izvedeno ime Sejjid, a to je jastuk (*visade-wisada*) koji se svojevremeno poturao učenim ljudima da sjednu prilikom njihova posjeta, a da bi se ugodnije osjećali, zaključili smo da je to njemu i odgovaralo, a nikako Se'id, što znači sretan, jer naš hafiz Sejjid zaista nije bio sretan. Prof. dr. Nakičević Omer; *Hafiz Sejjid Zenunović i njegov prijevod Kur'ana*, FIN, Sarajevo, 2002. god. str. I

2 Ibid.

3 I danas Koraj ima te tri džamije, ali koje su bile porušene u agresiji na BiH u periodu od 1992-1995. godine, a te džamije su: Atik–džamija, poznata kao Stara džamija koja je podignuta po dolasku osmanlijske vojske u Koraj, zatim Čaršijska i Kovačevića džamija. Prof. dr. Nakičević Omer; *Hafiz Sejjid Zenunović i njegov prijevod Kur'ana*, FIN, Sarajevo, 2002. god. str. I

4 Tu lozu su činili: Abdullah, Derviš, Osman, hafiz Sejjid i Abdulgaffar. Svi oni su bili imami Atik–džamije u Koraju.

njegove riječi. On za sebe u svom spjevu „O Poslanikovom rođenju“ u distihu kaže:

Dragi moji muslimani, slušajte
moju pjesmu pa je i vi pjevajte!

Kad u društvu budete se sastali,
pjesmu moju kad budete pjevali,

Valjda ćete i mene se sjetiti
i hajirli dovom me spomenuti!

Vazda mi je želja pjevat o tome,
o našem Pejgamberu milome!

Evo sada ja ću početi pjevat
i godinu rođenja mu spjevat.

Tu godinu nazivaju „Slonovom“
i današnji narod istim imenom.

Zašto zovu tu godinu evako,
evo zašto pričaćemo neko'ko.

U Jemenu, vilajetu arapskom,
kralj Ebreha tim se zvao imenom

....

Zlu zlijem, dobro dobrijem se vraća!
Prema djelu svakome se plaća!

Eto, braćo, ja sam pjesmu svrši(j)o,
oprostite ako budem fali(j)o!

Naročito molim braću pjesnike
nek poprave ako bude faline!

Pa kad braćo, ovu pjesmu pjavate,
spomenite me, bratski selam primite!

Da vam kažem meni ime kako je:
Hafiz Sejjid Zenunović, vako je.

I u srezu, gradu Brčkom, tamo je
Koraj selo, rodno mjesto moje je.

Zanimanje moje glavno ovo je:
kao imam služim Stare džamije.

Moju starost da vam kažem nek se zna:
sad je meni pedeseta godina.⁵

Hafiz je bio primjer marljivog i vrijednog radnika koji je pored osnovnog zanimanja imama, hatiba i muderrisa, podučavao i odrasle, držao javna predavanja, bavio se knjigovodstvom, bio vrstan kaligraf, pisao, prevodio, ali i obrađivao svoju bašću, itd.

5 Rukopis PR 2576, L 20a, Gazi Husrev-begova biblioteka, Sarajevo

Hafizova objavljena i neobjavljena djela

Pored *Mevluda*, koji je od velikog značaja, hafiz Sejjid Zenunović je objavio:

- *Smrt Muhammeda, a.s.* (objavio ga je M. Kujundžić pod naslovom „Vefat-Wafat“)
- *Rođenje Muhammeda, a.s.* (također objavio M. Kujundžić)
- *Miradž* (objavio H. Suljkić. U istoj brošuri objavio je i *Smrt Muhammeda a.s.*)
- *Ashabi fi'l* (objavio M. Kujundžić).

Neobjavljena djela su:

- Prijevod Kur'ana
- Mevludska hikaja
- Čudan zeman nastade
- Multeka (prijevod fikhskog djela *Multaqa al-Abhur* hanefijskog učenjaka Ibrahima b. Muhammada b. Al-Halabija, umro 956/1549).
- *Shamail al-Nabiyy* (Nedovršeni prijevod djela čuvenog muhaddisa Tirmizije, umro 279/892).

Neobjavljeno je i nekoliko manjih pjesama i pokušaja.

Hafizova poezija

Hafiz je pisao poeziju i spjevove, posebno kaside, koje bi kasnije rado citirao u društvu. Kod recitovanja kasida na arapskom jeziku često bi mu se pridruživali Ragib-efendija Zenunović i Ibrahim-efendija Begić.⁶ Jedna od tih kasida, a prema zabilježkama Hafizovog sina Abdulgaffara u slobodnom prijevodu glasila je:

„Počinjemo Allahovim imenom, neka je na dobro, naslovom!

Zahvaljujemo Allahu što pomaže čovjeku, vazda zahvalniku!

Resul, ime mu je Ahmed, nebijj, vrijednosti je neprocjenjive,

Najsretniji, lijepoga odgoja, jasni dokaz Allaha Stvoritelja.“

Stihove koje bi često ponavljao, a sadržajem tog distiha kao da je branio sebe i hrabrio se od zavidnika i prigovora neradnika, je distih koji je podsjećao na udruživanje rada i obraćanje Allahu dž.š. dovom:

⁶ Ibrahim-efendija Begić je bio imam i hatib glavne džamije u Koraju.

„I Pejgamber, a i vladar Sulejman
Po jednu bi korpu pleo svaki dan!“

Pjesme su mu pune bola, tuge, radosti, želja i veselja, moglo bi se reći onoga što čini život svakog čovjeka. Obično je pisao perom sa crnim ili ljubičastim mastilom i većinom noću. Na kraju svojih rukopisa bi upisivao, arapskim pismom, pored svoga imena i adrese: Koraj, kotar Bijeljina (Beljina), a ponekad kotar Brčko. Imao je i okrugli pečat na kome je pisalo Hafiz Se'id ez-Zenunović.

Prijevod Kur'ana hafiza Sejjida Zenunovića

Njegova pisana baština se sastoji od radova vjersko-didaktičkog sadržaja, a prevodio je i hadiska i fikhska djela. No, njegovo najznačajnije i najzapaženije djelo je rad na prijevodu Kur'ana a.š.. Učenjaci se slažu da nije preveo čitav Kur'an a.š, nego samo određene sure, tačnije njih 33, s tim da se neki dijelovi ponavljaju više puta, tako da bi u tom slučaju ovaj broj bio puno veći. Metod mu je bio takav da bi prvo pisao originalni kur'anski tekst na arapskom jeziku, a onda bi pored pisao prijevod na našem jeziku, ali arapskim pismom. Ali hafiz Sejjid Zenunović ne navodi ajete u cjelini na jednom mjestu, nego ih cijepa i navodi misao po misao navodeći arapski tekst Kur'ana a.š. na isti način; kao da je htio pomoći čitaocu, a posebno imamima i hatibima prilikom interpretiranja teksta Kur'ana a.š. Jedna od značajnih karakteristika ovoga prijevoda jeste da bi rijetko upotrebljavao dva termina za jedan te isti pojam, a ako bi tome i pribjegao, to bi činio samo kada bi upotrijebio savremeniji termin, koji bi, po njegovom mišljenju, širokim masama možda ostao nedovoljno jasan.⁷

Hafiz je preveo sljedeće sure, odnosno ajete.

Rukopis PR 2541/2 sadrži poglavlja (sure):

- 2. suru El-Bekare, str.1 – 28
- 34. suru Es-Sebe', str. 29 – 39
- 37. sura Es-Saffat, str 57– 69
- 38. sura Sad, str. 73 – 81
- 39. sura Ez-Zumer, str. 85 – 95
- 41. sura Fussilet, str. 95 – 111
- 46. sura El-Ahkaf, str. 103 – 109
- 47. sura Muhammed
- 52. sura Et-Tur, str 119 – 124
- 55. sura Er-Rahman, str. 127 – 138
- 67. sura El-Mulk, str. 129 – 134

⁷ Prof.dr. Nakičević Omer; *Hafiz Sejjid Zenunović i njegov prijevod Kur'ana*, FIN, Sarajevo, 2002. god. str. XIV

- 71. sura Nuh, str. 147 – 153
- 76. sura Ed-Dehr, El-Insan, str. 153 – 156
- 78. sura En-Nebe', str. 157 – 160
- 12. sura Jusuf, str. 161

Rukopis PR 2549 sadrži samo jedno poglavlje i to:

- 2. suru El-Bekare L. 1a-47b.

Rukopis PR 2574 sadrži sljedeća poglavlja:

- 36. sura Jasin,
- 87. sura El-E'ala
- 94. sura El-Inširah
- 99. sura Ez-Zelzele
- 93. sura Ed-Duha
- 98. sura El-Bejjine
- 2. sura El-Bekare
- 109. sura El-Asr

Rukopis PR 2554 sadrži poglavlja:

- 19. sura Merjem
- 14. sura Ibrahim

Rukopis PR 2575 sadrži:

- 2. suru El-Bekare
- 102. suru Et-Tekasur

Rukopis PR 2571 sadrži samo poglavlje:

- 36. suru Jasin

Rukopis PR 2572 također sadrži samo:

- 36. suru Jasin

Rukopis PR 2551 sadrži dva poglavlja i to :

- 1. suru El-Fatiha
- 2. suru El-Bekara

Također, pronađen je samo jedan list na kome je prijevod 89. sure El-Fedžr i treba dodati da je u svome osvrtu na hafiza Zenunovića, dr. Muhamed Hadžijahić objavio 15. suru El-Hidžr, što sve ukupno čini 33 sure s kojima raspolazemo.

Druga osobina ovoga prevodioca Kur'ana a.š. ogleda se u ljepoti konstrukcije rečenice i jasnoće misli, a to mogu ostvariti samo vrsni poznavaoči arapskog i bosanskog jezika, a posebno stilstike i poetike. Tako npr. kada Kur'an a.š. poredi čovjeka koji se bahato i odbojno ponaša prema vjeri sa čovjekom koji tumara bespućem u tamnoj i kišovitoj noć, hafiz nam to u svom prijevodu koji nije pretrpio nikakve intervencije jasno dočarava:

Vjerni ljudi

Znaju

Da je istina što im dolazi od njihova Gospodara.

Samo nevjerni

Govore:

„Pa šta nam je Bog h(o)ti(j)o dokazati

Pominjući nam ovakve stvari?!“

Tek ovi(je)m On zavodi jedne,

A rukovodi, upućuje druge.⁸

Oni nalikuju na one koji kad

Oblak pun mraka, gromova i sjevanja,

Zatutnji nebeskim visinama,

Zatiskuju uši prstima.⁹

Hafiz u svom prevođenju nije bio zadovoljan svršenom glagolskom radnjom „zatisnu, začepi, stave“ i sl. nego koristi glagolsko vrijeme koje znači trajnost radnje, pošto i grom može da zatutnji, i da jače tutnji, a munja da sijevne ili jače da sijevne, ali se na osnovu toga može i zatiskivati jače i dublje, ovisno o snazi groma i svjetla munje i ovisno od straha koji obuzima čovjeka.

Treća karakteristika njegovog prijevoda ogleda se u tome što prevodilac ima za cilj da prenese sliku poruke Kur'ana a.š. izrazom narodnog jezika, a vodeći računa o dostojanstvu čovjeka. Tako za razliku od naših drugih prevodilaca on termin „abd“ uglavnom prevodi sa „sluga“, a glagol „abede“ sa „služiti“, a ne sa „rob“ i „robovati“. Da bi ostvario bolji efekat kod čitalaca hafiz je nekada bio veoma slobodan u prijevodu, pa čak i dosjetljiv. To potvrđuje i prijevod ajeta:

„Bog je učini(j)o vama zemlju,

Kao postelju,

I nebesa iznad vaših glava,

Uzdigao,

Kao zgradu.

On je taj koji s neba

Kišu spušta,

Koji njome čini da kliju voćke-plodovi,

Namijenjeni da vas hrane.¹⁰

Ovdje hafiz glagol koji je u arapskom jeziku dat u perfektu na bosanski jezik prevodi prema potrebi i u ono vrijeme za koje je uvjeren da će najbolje djelovati na čitaoca. On se stavlja u položaj čitaoca, pa tako on naročito glagol „kale“ „reći“ u perfektu množine muškog roda prevo-

⁸ El-Bekare, 26.

⁹ El-Bekare, 19.

¹⁰ El-Bekare, 22.

di s „uzviknuše“, što nekada najbolje i odgovara datim situacijama. Ovdje ćemo prikazati jednu usporedbu hafizovog prijevoda 25. ajeta sure El-Bekara u odnosu na prijevod Korkuta ili Čauševića.

Korkutov prijevod:

„A one što vjeruju i dobra djela čine obraduj džennetskim baščama kroz koje će rijeke teći. Svaki put kad im se iz njih da kakav plod oni će reći: ‘Ovo smo i prije jeli’ a biće im davani samo njima slični.“

Čauševićev prijevod glasi:

„Obraduj one koji vjeruju i rade dobra (djela) da za nj imaju vrtovi ispod kojih teku rijeke. Koji god plod pojedu iz njih (vrtova) reći će: ‘Ovo smo i prije jeli’, a biće im dana slična jela.“

U ova dva prijevoda uživaoci tih jela, odnosno tih plodova kao da osjećaju „blago“ razočarenje i kao da su očekivali nešto bolje, jer se navodi da su to i prije jeli. Drugi dio ajeta u njihovim prijevodima nije uspio da dočara oduševljenje.

Hafiz, opet, u svom prijevodu to apsolutno uspijeva:

„Obveseli one koji vjeruju i koji čine dobra djela da će za staništa imati bahče okružene tekućim vodama. Kad god okuse hrane od tih bahči i njihovih plodova, uzviknuće: ‘Evo voća kojim smo se nekada hranili!’ Ali će mu ono biti samo prilika.“

Hafiz ovdje upotrebljava arhaični izraz „prilika“ u narodu poznat kao „slika i prilika“, što dočarava da će to voće i plodovi biti bolji, a samo će sličiti onima kojima su se prije hranili.

Hafizov mevlud

Na arebici i bosanskom jeziku mevlude vefate Muhammed pejgamberu i hazreti Fatimi pisali su Salih Jašović, Muhamed Ruždi, Alija Sadiković i Sejjid Zenunović.

Među alhamijado mevludima poema Sejjida Zenunovića je najoriginalnija. Pojam originalan uzimamo uvjetno, jer je tema zadata, slična ili ista organizacija teksta, forma, odnosno tok radnje jedinstven za sve mevlude bez obzira na medij. Sastoji se od Predgovora (16 distiha), Rođenje Muhameda a.s. (84 distiha), Dodatka mevludi-šerifu (23 distiha).

Predgovor je didaktička pjesma o vrijednostima učenja mevluda i prisjećanje na život Poslanika. Osnovni tekst slijedi sadržaj mevluda općenito. Dodatak, na kraju, mogao bi se nazvati natom, odom poslaniku Muhammedu, a.s. kao npr. kod hafiza Zenunovića:

*Eto braćo, svima nam je sad jasno,
Bez njega bi nama bilo opasno.
Pa ko želi Pejgambera vidjeti
on će na njeg sve salavat učiti.*

Hafizov mevlud kazan je riječima predanog vjernika i iskrenog poštivaoca Ehli-bejta. Prvi put je objavljen na arebici 1929. godine, često je izvođen jer mu je forma podesna za učenje, a tome je doprinio i čist jezik.

I hafiz se okušao u spjevanju o smrti Muhammeda, a.s., i kćerke mu Fatime. I ovdje je hafiz originalan i na njegove spjeve ugledao se Alija Sadiković u tolikoj mjeri da ih je, kako sam navodi, gotovo prepisao:

Zenunović je ovaj vefat pravio

Sadiković dodao i popravio

Sa sigurnošću se može kazati da su svi mevludi na našem jeziku svojstven prepjev već napisanih mevluda, osim mevluda hafiza Sejjida Zenunovića koji je zaista bio originalan.

Zaključak

Sasvim je nesporno da je hafiz Sejjid Zenunović bio jedna velika ličnost među muslimanskom ulemom svoga vremena, a što dokazuju i njegova djela, porijeklo, naobrazba i pisani tragovi i djela koja je ostavio iza sebe. Jedan je od rijetkih Bošnjaka koji se bavio prijevodom Kur'ana a.s. i koji je napisao originalan mevlud. Pitanje prijevoda Kur'ana a.s. u cjelini, pa i pojedinih sura (poglavlja) ili makar ajeta u okviru alhamijado književnosti i pismenosti kod nas nije dovoljno istraženo, niti je znanstveno utvrđena stručna strana takvih prijevoda. Ovo pitanje u okviru alhamijado književnosti i pismenosti ne samo da bi imalo značaj za užu muslimansku javnost zbog svog sadržaja i u znanstvenim krugovima tumača Kur'ana a.s. mufessira, nego i širu, naučnojezičku javnost, za slaviste i filologe, i to iz mnogo razloga. Zbog toga se nužno nameće pristupanje kritičkom izdanju alhamijado tekstova prijevoda Kur'ana a.s. radi njihovog književnog i znanstveno-estetskog vrednovanja. Do sada nije bilo takvih radova, a isti slučaj je i

s prijevodom Kur'ana a.š. hafiza Sejjida Zenunovića. Ni on do sada nije istražen, iako je njegova vrijednost i s historijskog i s lingvističkog stano- višta neosporna. Stoga, cjelovitije proučavanje tog prijevoda Kur'ana a.š., ali i ostalih hafizovih djela je zadaća koja stoji pred proučavanjem bošnjačke baštine.

Izvori i literatura:

1. Fazlić, hafiz dr. Fadil; *Hafizi u Bosni i Hercegovini u posljednjih 150 godina*, El-Kalem, I izdanje, Sarajevo 2006. god.
2. Gašević, hafiz Salih; *Mevlud u životu i kulturi Bošnjaka*, Sarajevo, 2000. god.
3. Hafiz Sejjid Zenunović komentator Kur'ana; Simpozijum - Islamske znanosti i učenjaci BiH-a, Sarajevo, 1987. god.
3. *Hafiz Sejjid Zenunović i njegov prijevod Kur'ana - Hafiz Sejjid and his translation of the Qur'an*,; Anali Gazi Husrev-begove biblioteke, Knjiga XVII-XVIII, (Sarajevo: Rijaset Islamske zajednice i Gazi Husrev-begova biblioteka, 1996).
4. Nakičević, prof.dr. Omer; *Hafiz Seid Zenunović i njegov prijevod Kur'ana*, FIN, Sarajevo, 2002. god.
5. Nakičević, prof. dr. Omer; *Ogledi Seida Zenunovića na prijevodu hadisa*, Zbornik radova FIN-a br. 5, Sarajevo, 1996. god.
6. „O jezičkim posebnostima neobjavljenog prijevoda Kur'ana Sejjida Zenunovića“ („On some lingustical characteristic on the unpublished translation of the Qur'an by Seid Zenunović“), *Časopis Blagaj - Islamsko predanje i bošnjačko naslijeđe*, Sarajevo II/1 1998., str. 24-27.
7. Zenunović, Seid; „Mevlud“, u: *Mevlud u životu i kulturi Bošnjaka* (bez drugih podataka)

Summary الموجز

HAFIZ SEJJID ZENUNOVIĆ (1875 - 1932)

80th ANNIVERSARY OF DEPARTURE TO HEREAFTER

Mirsad Arnautalić

الحافظ سيد زنونوفيتش (١٨٧٥-١٩٣٢)

ثمانون عاما على رحيله إلى الدار الآخرة

ميرساد أرناؤتاليتش

It is now full 80 years since the departure to the better world of one of the renowned 'ulama, hafiz Sejjid Zenunović born in Koraj. His life neither long nor easy has left, though, a lasting mark in various walks of life. Primarily and what is most important is his translation of the Kur'an into Bosnian language. This translation is one of the very few and even though all its parts are not preserved and published it represents sufficient material for the study of his style of the translation and to show his good knowledge of Arabic language. Hafiz wrote other works as well, including poetry. It is also very important to mention that this great 'alim of his time wrote an original mawlood collection of poetry and of all the alhamiada mawloods that are preserved his can be considered to be the most original. This great scholar has endowed us with great works obliging us thus to remember him through the study of these works.

Key words: Hafiz Sejjid Zenunović, Koraj, translation of the Kur'an, mawlood, alhamiada.

انقضت ٨٠ عاما على رحيل عالم من كبار العلماء. إنه الحافظ سيد زنونوفيتش. من مواليد كوراي. وبالرغم من أن حياته لم تكن بالمرحة أو الطويلة. إلا أنه ترك أثرا لا يحى في مجالات شتى. وأول ما يذكر له هو ترجمته النادرة لمعاني القرآن الكريم إلى اللغة البوسنية. والتي لم تحفظ ولم تنشر بالكامل. إلا أنه يوجد منها ما يكفي لدراسة أسلوبه وطريقته في الترجمة. والإطلاع على تمكنه الممتاز من اللغة العربية. اشتغل الحافظ سيد زنونوفيتش في الكتابة ونظم الشعر. ومن أهم أعماله "المولود" وهو قصيدة مديح عن المولد النبوي. والتي تعتبر أكثر قصائد الحميادو أصالة عن المولد النبوي. لذا فإن هذا العالم الكبير حملنا بكتاباته وعمله أمانة دراسة حياته وتذكره. وأن ندرس ونتذكر أعماله.

الكلمات الرئيسية: الحافظ سيد زنونوفيتش. كوراي. ترجمة معاني القرآن الكريم. المولود. الحميادو.